

Лазарчук Г.В.

ХАРАКТЕРИСТИКА НАПРЯМІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ІНЖЕНЕРІВ- ПЕДАГОГІВ ЕКОНОМІЧНОГО ПРОФІЛЮ

У статті схарактеризовано особливості процесу формування правової компетентності майбутнього інженера-педагога. Визначено інтегративний характер професійної підготовки фахівця, що зумовлює пошук шляхів забезпечення ефективності формування його правової компетентності. Проаналізовано визначені дослідниками особливості правової підготовки інженера-педагога відповідно до його професійних функцій. Проведений аналіз змісту правової підготовки майбутнього інженера-педагога дозволив виявити правовий аспект підготовки представника економічної галузі з акцентуванням на забезпеченні змісту економіко-правової підготовки. Схарактеризовано проблеми правової підготовки, зумовлені особливостями професійної підготовки інженера-педагога. Виявлено потенціал змісту професійної підготовки для забезпечення формування правової компетентності інженера-педагога економічного профілю. Схарактеризовані прогалини у забезпеченні формування правової компетентності майбутніх інженерів-педагогів економічного профілю зумовили пошук шляхів подолання існуючих суперечностей.

Ключові слова: *правова компетентність, інженер-педагог економічного профілю, формування правової компетентності фахівця, професійна підготовка, правова підготовка, економіко-правовий напрям підготовки.*

Лазарчук Г.В. Характеристика направлений обеспечения формирования правовой компетентности инженер-педагог экономического профиля. *В статье охарактеризованы особенности процесса формирования правовой компетентности будущего инженера-педагога. Выявленный интегративный характер профессиональной подготовки специалиста обуславливает поиск путей обеспечения эффективности формирования его правовой компетентности. Проанализированы определенные исследователями особенности правовой подготовки инженера-педагога в соответствии с его профессиональными функциями. Проведенный анализ содержания правовой подготовки будущего инженера-педагога позволил выявить правовой аспект подготовки представителя экономической отрасли с акцентом на обеспечении*

содержания экономико-правовой подготовки. Охарактеризованы проблемы правовой подготовки, обусловленные особенностями профессиональной подготовки инженера-педагога. Выявлен потенциал содержания профессиональной подготовки для обеспечения формирования правовой компетентности инженера-педагога экономического профиля. Охарактеризованные пробелы в обеспечении формирования правовой компетентности будущих инженеров-педагогов экономического профиля обусловили поиск путей преодоления существующих противоречий.

Ключевые слова: правовая компетентность, инженер-педагог экономического профиля, формирование правовой компетентности специалиста, профессиональная подготовка, правовая подготовка, экономико-правовое направление подготовки.

The article describes the features of the process of formation of legal competence of future engineer-teacher. Revealed the integrative nature of professional training leads to the search of ways to ensure the efficiency of formation of legal competence. Researchers analyzed specific features of the legal training of an engineer-pedagogue in accordance with its professional functions. The analysis of the content of legal training of the future engineer-teacher helped to identify the legal aspect of preparation of representative economic sectors with a focus on maintenance of economic and legal preparation. Describes the problems of legal training, due to the peculiarities of professional training of a teacher-engineer. Identified the potential content of professional training to ensure the development of the legal competence of a teacher-engineer in Economics. Characterized the gaps in provision of formation of legal competence of future engineers-teachers of economic profile have led to the search for ways to overcome the existing contradictions.

Keywords: legal competence, teacher-engineer economic profile, formation of legal competence of a specialist, professional training, legal training, Economics and law field of study.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Провідна мета професійної підготовки у вищому навчальному закладі – забезпечити готовність фахівця до виконання належним чином професійних функцій, його конкурентоздатність на ринку праці. Оволодінню правовою компетентністю фахівцем під час професійної підготовки відповідно до її місця у взаємодії з професійною компетентністю, може відводитися різне місце. Якщо сучасний інженер обмежується традиційними методами проектування та створення техніки, то в майбутньому інженер, який не володіє новітніми методами та

знаннями, буде безпорадним. У зв'язку з цим, важливою властивістю сучасного інженера виявляється його здатність забезпечити результату власної праці визнання в суспільстві, на ринку, що досягається не тільки технічними засобами, але й потребує правової підтримки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. На значення правової підготовки в системі інженерної освіти звертали увагу українські науковці. Я. Гриньова характеризує процес формування правової культури фахівців транспортної галузі, визначаючи тісний зв'язок їхньої професійної діяльності з правовими, економічними, організаційними і соціальними засадами, визначеними законами, кодексами, статутами та іншими державними й міжнародними нормативними актами [2]. Дослідженням завдяки Д. Коваленку є процес формування правової компетентності інженерів-педагогів в аспекті їхньої педагогічної підготовки, який звернув увагу на забезпечення формування професійно-правової компетентності майбутнього інженера-педагога відповідно до його професійних функцій, зокрема функцій професійно-педагогічної діяльності [3]. Проте недослідженим залишився процес формування правової компетентності інженерів-педагогів відповідно до їхніх інженерних (виробничих) функцій, зокрема в аспекті підготовки інженера-педагога економічного профілю до виконання економічних функцій, а також пошук шляхів забезпечення ефективності цього процесу.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Як доводить статистика і практика, в наш час більшість інженерів-педагогів, отримавши інженерно-педагогічну освіту за економічним профілем, працюють саме на виробництві, яке, безумовно, потребує застосування педагогічних знань (у роботі з персоналом, клієнтами тощо), проте основними функціями все ж таки залишаються економічні, які тісно пов'язані з правовими засадами, ґрунтуються на них. Саме під час правової підготовки майбутнього фахівця, разом із вивченням, ознайомленням із положеннями, які зафіксовані в

законодавчих актах, у фахівця формується стандарт, якому повинен відповідати сучасний український фахівець цієї галузі.

Формулювання цілей статті. Метою статті є розкриття напрямів забезпечення формування правової компетентності майбутніх інженерів-педагогів економічного профілю у професійній підготовці в вищому навчальному закладі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Правова компетентність майбутнього інженера-педагога економічного профілю не виникає сама по собі. Її сформованість забезпечується постійною і ретельною працею як студента – майбутнього фахівця у процесі професійної підготовки, так і суб'єктів системи освіти, покликаних забезпечити ефективність такої підготовки майбутніх інженерів-педагогів економічного профілю. Отже, сформованість правової компетентності майбутнього фахівця забезпечується процесом її формування під час професійної підготовки шляхом використання всіх потенційних можливостей різних видів організації діяльності студентів у вищому навчальному закладі.

Формування правової компетентності майбутнього інженера-педагога визначаємо як цілеспрямований процес становлення правової компетентності майбутніх інженерів-педагогів економічного профілю в умовах вищого навчального закладу, що передбачає забезпечення оволодінням системою правових компетенцій відповідно до професійних функцій. Результатом цього процесу є здатність майбутнього фахівця актуалізувати і удосконалювати здобуті компетенції у процесі здійснення своєї трудової діяльності.

Відмітною особливістю програми професійної підготовки інженера-педагога є те, що завдяки інтегративному характеру інженерно-педагогічної діяльності (поєднанню діяльності педагогічної та виробничо-технологічної), вона, окрім загального, «містить професійно-інженерний (професійно-економічний) та професійно-педагогічний цикли дисциплін» [6, с. 288]. Підтвердження цьому є узагальнення, зроблене Р. Горбатюком про те, що

«процес підготовки інженерів-педагогів, як один із видів навчально-виховного процесу у педагогічному університеті, є цілісною педагогічною системою», елементи якої у навчанні майбутніх інженерів-педагогів спрямовані водночас на педагогічний та інженерний (у нашому випадку – економічний) напрями [1, с. 16].

Як зазначає Д. Коваленко, «зміст інженерно-педагогічної підготовки майбутнього фахівця відбиває теоретичну і практичну підготовку, реалізацію професійного і особистісного компоненту мети, адже йдеться не просто про підготовку фахівця, здатного виконувати належним чином професійні функції в інженерно-педагогічній діяльності, але й формування його як особистості з якостями, професійно значущими для інженерно-педагогічної діяльності, а також для життєдіяльності взагалі» [4, с. 172]. Як особливості інженерно-педагогічної підготовки Р. Горбатюк визначає інтегративність, поліваріантність, гнучкість і поліфункціональність [1, с. 29].

Зважаючи на те, що «формування професійної компетентності інженера-педагога забезпечується вивченням усіх дисциплін навчального плану: зміст курсів орієнтований на формування системи знань, системи цінностей — особистісно і професійно значущих для майбутнього інженера-педагога, системи вмінь і навичок, способів і педагогічних технологій, які забезпечують умови для формування готовності фахівця до майбутньої професійної діяльності» [1, с. 18], безперечно, повинні бути передбаченими ті навчальні дисципліни, зміст яких спрямований безпосередньо і на забезпечення певних компетентностей, зокрема правової у професійній підготовці інженерів-педагогів економічного профілю.

Аналізуючи зміст правової підготовки майбутнього інженера-педагога, Д. Коваленко відзначає, що в ньому представленою є загальноправова підготовка, регламентована нормативними документами як обов'язковий елементом загальнокультурної підготовки майбутнього фахівця будь-якої галузі з вищою освітою як представника еліти української держави. На цей

факт вказують і інші дослідники правової підготовки майбутнього фахівця інших галузей [2; 5 та інші]. Аналіз змісту правознавчих навчальних дисциплін дозволив виявити його недосконалість у світлі вирішення проблем професійної діяльності сучасного інженера-педагога.

Звернувши увагу на недостатність забезпечення готовності майбутніх інженерів-педагогів до реалізації освітніх правовідносин, Д. Коваленком було розроблено і упроваджено у зміст професійної підготовки інженерів-педагогів незалежно від профілю фахової підготовки дисципліну «Теоретико-правові основи освіти» як складової частини циклу для підготовки фахівців за освітньо-кваліфікаційним рівнем «бакалавр», що передбачає засвоєння сучасних правових тенденцій розвитку освіти в Україні і світі і забезпечує його готовність активно приймати участь в освітніх правовідносинах. Слід відзначити, що завдяки дослідженням науковця, забезпечення правової підготовки інженера-педагога було піднято і реалізовано на новому, більш високому рівні.

Інтерес представляє виявлення правового аспекту підготовки представника економічної галузі з акцентуванням саме на забезпеченні змісту економіко-правового аспекту.

Аналіз освітньо-професійної програми підготовки бакалавра за напрямом підготовки «Економіка і підприємництво» засвідчив наявність навчальної дисципліни «Правознавство», яка відноситься до нормативних дисциплін циклу гуманітарної підготовки. У всіх інших циклах підготовки правові дисципліни не передбачені ані як нормативні, ані як вибіркові. Парадоксальним є факт визнання зв'язку економіки з правом, їхньої взаємозалежності і неврахування необхідності опанування правовими засадами професійного спрямування тими, хто у майбутньому виконуватиме економічні функції, підтримуючи і вдосконалюючи економічну систему держави.

Як засвідчує аналіз, законодавчо закріплені освітньо-професійні програми підготовки бакалаврів не є ідеальними, не забезпечують необхідного

рівня формування правових знань та потребують вдосконалення на рівні перегляду змісту з включенням правознавчих професійно орієнтованих дисциплін. Зважаючи на вимоги навчання за Болонською системою щодо наявності дисциплін за вибором, можемо стверджувати про можливість упровадження у зміст професійної підготовки майбутнього інженера-педагога економічного профілю таких дисциплін за умови ретельності відбору професійно-орієнтованого змісту, мотивації студентів до їх вибору і опанування тощо.

Ще однією проблемою, зумовленою особливостями професійної підготовки інженера-педагога, визначеною В. Хоменком, є те, що інженер-педагог економічного профілю як фахівець з подвійною компетентністю, має володіти інтегрованими знаннями та вміннями здійснювати типові задачі як педагогічної, так і економічної діяльності, «проте в умовах існуючої бінарної системи навчання ці компетентності формуються окремо одна від одної» під час відповідно педагогічного та економічного циклів підготовки [6, с. 388]. Підтримуємо дослідника у тому, що необхідним є забезпечення дуальності змісту правової підготовки майбутнього інженера-педагога економічного профілю, в якому ці два напрями будуть взаємопов'язаними.

Крім навчальної діяльності, безперечно, у вищому інженерно-педагогічному навчальному закладі передбачено проведення виховної роботи, одним з напрямів якої є правове виховання. Науковці зазначають важливість, а іноді пріоритетність саме правового виховання по відношенню до навчальної діяльності [5], адже саме під час виховання відбувається формування внутрішнього усвідомлення особистістю правових норм, переведення їх в автоматичний режим дотримання і правозастосування на добровільних засадах, а не зі стару або примусу, завдяки формуванню особистісних якостей – правосвідомості, відповідальності тощо.

Напрямок правового виховання у професійній підготовці майбутніх інженерів-педагогів економічного профілю представлений переважно як

підготовка до виконання педагогічних функцій, у зв'язку з чим студенти не розуміють його значення для економічної складової їхньої підготовки. На це звертає увагу і Д. Коваленко, пропонуючи до впровадження у зміст цього напрямку питань, пов'язаних з виконанням педагогічної функції викладачами професійно-технічної освіти [4].

Безперечно, це є важливим і не викликає сумнівів, проте у правовому вихованні студентів інженерно-педагогічного навчального закладу є можливості і для забезпечення економіко-правової функції їхньої майбутньої діяльності, адже важливим є виховання особистості фахівця, що працює в економічній галузі, здатного належним чином виконувати функції економічної діяльності з усвідомленням правовідповідності власних дій. Як керівник підрозділу закладу економічної діяльності, він має здійснювати правовихову функцію щодо підлеглих. Є потенціал і в організації самостійної роботи студентів, якій у зв'язку з приєднанням до Болонської системи, відводиться значне, а іноді і визначальне місце в системі вищої освіти в Україні. Не виключенням є й науково-дослідницька, практична робота студентів, що мають потенціал відповідно забезпечення формування правової компетентності майбутніх інженерів-педагогів економічного профілю. Проте для ефективної їх організації розробки потребує навчально-методичне забезпечення такої роботи.

Отже, проведений аналіз чинної правової підготовки студентів інженерно-педагогічного навчального закладу засвідчив суттєві прогалини у забезпеченні формування правової компетентності майбутніх інженерів-педагогів економічного профілю, що зумовило пошук шляхів подолання існуючих прогалин для вирішення виявлених суперечностей: невикористання потенціалу блоку дисциплін за вибором студентів, зміст яких передбачав би формування правової компетентності; неврахування дуальності у змісті правової підготовки, що передбачає взаємозв'язок економічного і економіко-педагогічного напрямів професійної підготовки майбутніх інженерів-педагогів економічного профілю; невикористання можливостей організації виховної,

самостійної роботи студентів у напрямі формування їхньої правовиховної компетентності щодо економічної діяльності; неврахування і невикористання навчально- і науково-дослідницької діяльності студентів у напрямі формування і удосконалення правової компетентності.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок.

Вирішення визначених проблем у формуванні правової компетентності майбутніх інженерів-педагогів економічного профілю вбачаємо у розробці навчально-методичного забезпечення цілісності, професійної орієнтованості цього процесу, представлення його у вигляді моделі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Горбатюк Р. М. Теоретико-методичні засади професійної підготовки майбутніх інженерів-педагогів комп'ютерного профілю : автореф дис.. доктора пед. наук : 13.00.04 / Горбатюк Роман Михайлович. – Тернопіль, 2011. – 40 с.

2. Гриньова Я. Г. Формування правової культури майбутніх фахівців транспортної галузі у процесі вивчення правових дисциплін : дис. ... канд пед. наук : спец. 13.00.04 / Яна Геннадіївна Гриньова. – Харків, 2010. – 284 с.

3. Коваленко Д.В. Проблеми професійно-правової підготовки інженерів-педагогів та шляхи їх вирішення / Д.В.Коваленко // Проблеми інженерно-педагогічної освіти : зб. наук. праць. – Х.: Українська інженерно-педагогічна академія, 2009. – Вип. № 22-23. – С. 316-322.

4. Коваленко Д. В. Теоретико-методичні основи системи неперервної професійно-правової підготовки інженерів-педагогів : дис. докт. пед. наук : 13.00.04 / Коваленко Денис Володимирович – Харків, 2016. – 486 с.

5. Подберезський М. К. Формування правової культури студентів вищих педагогічних навчальних закладів : автореф. дис. на здобуття ступеня доктора пед. наук : спец 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / М. К. Подберезський. – Київ, 1997. – 37 с.

6. Хоменко В. Проблема проектування змісту професійної підготовки студентів інженерно-педагогічних спеціальностей комп'ютерного профілю в умовах компетентнісного підходу / В.Хоменко // Пробл. інж.-пед. освіти : зб. наук. праць. – 2014. – Ч.1. – С.387-394.